

Tefsir Araştırmaları Dergisi
The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2022 (Nisan/April)

Hayr Kelimesinin Tamlama İçerisinde Allah'a Atfen Kullanıldığı İfadeler ve Türkçe-ye evirisi

Expressions in Which the Word Khayr is Used in Noun Phrase That is Referred to God and Their Turkish Translation

Havva ÖZATA

Dr. Arř. Gör., Nevřehir Hacı Bektař Veli
niversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İřlam Bilimleri, Tefsir Anabilim
Dalı

Dr. Research Assistant, Nevsehir Hacı
Bektas Veli University, Faculty of Divinity
Basic Islamic Sciences, Department of
Tafsir

Nevřehir, Turkey

hozata@nevsehir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8934-9230>

Zlfıkar DURMUŞ

Prof. Dr., Nevřehir Hacı Bektař Veli
niversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İřlam Bilimleri, Tefsir Anabilim
Dalı

Professor, Nevsehir Hacı Bektas Veli
University, Faculty of Divinity
Basic Islamic Sciences, Department of
Tafsir

Nevřehir, Turkey

zulfikardurmus@nevsehir.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4255-0820>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Arařtırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 20/01/2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 03/04/2022

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2022

Atıf / Citation: Özata, Havva-Durmus, Zlfıkar. "Hayr Kelimesinin Tamlama İçerisinde Allah'a Atfen Kullanıldığı İfadeler ve Türkçeye evirisi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (Nisan/April 2022), 29-49.

<https://doi.org/10.31121/tader.1060615>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Copyright  Published by The Journal of Tafsir Studies

Sakarya/Turkey

Bütün hakları saklıdır/All rights reserved.

Öz

Bu çalışmada “*hayr* + ism-i fâil” şeklinde formüle edilen ve Allah’a atfen kullanılan ifadelerin, anlam alanı ve meallere yansımaları üzerinde durulmaktadır. Bu ism-i fâiller “mâkir”, “râzık”, “fâsıl”, “hâkim”, “fâtih”, “ghâfir”, “râhim”, “vâris”, “münzil” ve “nâsir” şeklindedir. Kur’an’da zikredilen bu ifadelerin anlamının tespitinde *hayr* kelimesinin kullanım alanı ve Kur’an’da mevcut Allah tasavvurunun dikkate alınması gerekmektedir. Bu minvalde Kur’an bütünlüğünün yanı sıra ifadelerin geçtiği ayetlerin bağlamı, ilgili ifadelerin anlam alanının tespitinde, özellikle inceleme yöntemi olarak benimsenmiştir. Nitekim *hayr* kelimesi, mutlak ve mukayyet anlamda iyilik ve üstünlük anlamlarını ihtiva etmektedir. Bu kelime eşi ve benzeri olmayan Allah için kullanılınca kıyas kabul etmeyen, mutlak anlamda bir üstünlüğü ifade etmektedir. Hayr kelimesinin geçtiği bu tamlamaların, meallerde farklı şekillerde anlamlandırıldığı görülmüştür. Çalışmada ilahî murada uygun bir Allah tasavvurunun zihinlere yerleştirilmesi ana hedefi doğrultusunda, ilgili ifadelerin en doğru şekilde meallere yansıtılması için bu terkipler tek tek ele alınmıştır. Bu amaçla özellikle Tefsir alanında ihtisas sahibi kişilerce hazırlanan sekiz Türkçe meal üzerinde *hayr* kelimesinin geçtiği bu terkipler incelenmiştir. İlgili meal çalışmalarının çoğunda özellikle lafzî çeviriye aşırı bağlılıktan bu tamlamaların anlam alanına uygun bir çevirinin yapılmadığı görülmüştür. Neticede hayr kelimesinin yer aldığı ilgili tamlamaların, eşi ve benzeri bulunmayan Allah’ın sıfat ve fiillerindeki mutlaklığı göz önünde bulundurularak hiçbir varlık ile kıyas edilmeksizin çevrilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur’an, Allah, Meal, Hayr.

Abstract

In this study, the meaning of the expressions formulated as “*khayr* + active participle noun” and used in reference to God and their reflection on the translations of the Qur’an will be examined. These names are “mâkir”, “râziq”, “fâsıl”, “hâkim”, “fâtih”, “ghâfir”, “râhim”, “wâarith”, “munzil” and “nâsir”. In determining the meaning of these expressions mentioned in the Qur’an, the usage area of the word *khayr* and the conception of God presented in the Qur’an should be taken into account. In this respect, in addition to the integrity of the Qur’an, the context of the verses in which the expressions are used has been considered as a method of examination in determining the meaning area of the relevant expressions. As a matter of fact, the word *khayr* contains the meanings of goodness and superiority in the absolute sense. When this word is used for God, the One and Incomparable, it expresses an absolute superiority that does not accept comparison. These expressions are expressed in different ways in the translations. In the present study, these phrases are handled one by one in order to reflect the relevant expressions in the translations in the most accurate way, in line with the main goal of placing a true conception of deity in accordance with the divine will. For this purpose, these phrases in which the word *khayr* is used in eight different Turkish translations of the Qur’an prepared by experts in the field of Tafsîr are going to be examined. It has been observed that in most of the related translations of the Qur’an, especially because of the excessive dependence on the literal translation, an equivalent Turkish word suitable for the meaning area of these phrases have not been given. As a result, these phrases that *khayr* takes place, considering superiority in the One and Incomparable God’s names and attributes, without comparison to any being, need to be translated.

Keywords: Tafsîr, Qur’an, God, Translation of the Qur’an, Khayr.

Giriş

Kur’an’ın ana konusu tevhid, yani Allah’ın zatında, isim-sıfatlarında ve fiillerinde bir tek oluşudur. Bu konu tüm Kur’an boyunca muhatapların çeşitli durumuna göre farklı ve etkili ifade biçimleriyle sürekli gündemde tutulmaktadır. Çünkü şirkin her türlüşünden münezze olan Yüce Allah, insanların/müminlerin “Allah tasavvuru”nu her türlü şirkten azade olan bir iman/inanç temelinde inşa etmek istemektedir.

Zihinde tasavvurların oluşumu kullanılan dil göstergeleri ile doğrudan ilişkilidir. İlgili göstergelerin doğru bir şekilde anlamlandırılmasının, doğru tasavvurların zihinde şekillenmesinde önemli bir yeri vardır. Bu minvalde Kur’an’da zikredilen “Allah tasavvuru”, ifade

edilen dilsel öğeler içerisinde doğru bir şekilde anlamlandırılmalı ve bunlar başka bir dile aktarılırken de azami düzeyde dikkat edilmelidir.

Kur'an'da, "hayr" kelimesi ve Allah'a isnat edilen ism-i fâil formatındaki bir kelimenin oluşturduğu tamlamalar sıklıkla kullanılmaktadır. *Mâkir, râzık, fâsıl, bâkim, fâtih, ğâfir, râhim, vâris, münzil* ve *nâsir* şeklinde ism-i fâiller ile oluşturulan bu ifadelerin doğru anlamlandırılması sahih bir Allah tasavvurunun oluşturulması bakımından önemlidir.

Kur'an'da Arapça dilsel bir yapı olarak ism-i tafdil formu sıklıkla kullanılmaktadır. İsm-i tafdil, iki veya daha fazla şey arasında yapılan karşılaştırmalarda kullanılan kelimelerdir. Bu kelimeler, Kur'an'da, Allah'ı çeşitli isim ve vasıfları ile anlatan ifade biçimi olarak da kullanılmaktadır. Fakat hiçbir şeye benzemeyen, Ehad, Samed vb. isim-sıfatlarla muttasıf olan mutlak varlığın hangi tür ve cinsten olursa olsun hiçbir şeyle mukayese edilemeyeceği izahıta varestedir. Bu nedenle hiç kimse rızık verme, hükmetme, bağışlama, varis olma, merhamet etme, yardım etme gibi hususlarda O'nun dengi, benzeri değildir.

Çalışmamızın kapsamı, özel ve ağırlıklı olarak Allah'a nispet edilen *hayr* ism-i tafdil ile oluşturulan ifadelerdir. Allah'a atfen kullanılan "hayr" ism-i tafdilinin Kur'an'daki kullanımları şöyledir: "*Hayru'l-mâkirîn*", "*hayru'r-râzıkîn*", "*hayru'l-fâsılîn*", "*hayru'l-bâkimîn*", "*hayru'l-fâtihîn*", "*hayru'l-ğâfirîn*", "*hayru'r-râhimîn*", "*hayru'l-vârisîn*", "*hayru'l-munzilîn*", "*hayru'n-nâsirîn*". Çalışmamızda bu ifadelerin anlamlandırılması ve neticede bu ifadelerin Türkçe meallere yansıtılması üzerinde durulmaktadır. Nitekim bu ifadelerin meallerde farklı şekillerde beyan edildiği görülmüştür. İlahî murada uygun bir Allah tasavvurunun zihinlere yerleştirilmesi ana hedefi doğrultusunda, ilgili ifadelerin en doğru şekilde meallerde yer alması amaçlanmaktadır. Özellikle gerekli ve yeterli ilmin koşutu ile gerçekleştirilmesi gereken meal çalışmalarının, ülkemizde istenilen düzeye getirilmesinde bu çeşit bilimsel çalışmaların önem arz ettiğinin altını çizmek isteriz. Bu tür çalışmalar meallerin değerlendirildiği ve uygunluğunun kontrol edildiği mercisinde yer alarak hali hazırdaki meallerin değerlendirilmesi ve en iyi şekilde revize edilmesine katkı sağlamakta ve yeni hazırlanacak olan meal çalışmaları için de fikir sunmaktadır.

İncelemeye tabi tuttuğumuz meallerin, özellikle tefsir disiplininde ihtisas sahibi olmuş kişilerce hazırlanmış olmasına dikkat edilmiştir. Bu mealleri şu şekilde sıralayabiliriz: *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli* (Süleyman Ateş); *Ayet Ayet Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)* (Ömer Dumlu-Hüseyin Elmalı); *Kur'an Meâli* (Yusuf Işıcık); *Kur'an-ı Kerim Mealî Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (Mustafa Öztürk); *Son Çağrı Kur'an* (Salih Akdemir), *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli* (Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım); *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/ H. Karaman vd.); *Kur'an Mealî* (Mehmet Okuyan). Tekrara düşmemek için esas alınan ifadelerin geçtiği ayetler birden fazla ise aynı kişiye ait meal çalışmasında benzer çeviriler zikredilmeyip, sadece değişen çeviriler zikredilmiştir.

1. Kur'an'da Hayr Kelimesine Yönelik Genel Mülâhazalar

Hayr kelimesi sözlükte "iyi ve hayırlı olmak, iyilik etmek, üstün olmak, herkesin elde etmek istediği akıl, adalet gibi faziletler, faydalı şey" anlamlarında olup *şer* kelimesinin zıddı-

dır.¹ *Hayr* ayrıca “en iyisi, daha iyisi” anlamında ism-i tafdil olarak da kullanılmaktadır.² Kelimenin bu kullanımları, Kur’an öncesi dönemde cahiliye şiirlerinde de mevcuttur:

لقد بَدَلْتُ لَكُمْ نُصِيحِي بِأَلَا دَخَلٍ فَاسْتَيْقِظُوا إِنَّ خَيْرَ الْعِلْمِ مَا نَفَعَا

Size nasihatimi karşılıksız verdim,

Öyleyse kendinize gelin! Şüphesiz ilmin *en hayırlısı* faydalı olmandır.³

وَلَا خَيْرَ فِي حُسْنِ الْجَسْمِ وَطَوْلِهَا إِذَا لَمْ يَزِنْ حُسْنَ الْجَسْمِ عُقُولُ

Vücutun güzelliği ve soyluluğunda bir *hayır* yoktur,

Akıllar vücutun güzelliğini tartmadığı sürece.⁴

Hayr olan şeyler iki çeşittir. Bunlardan ilki *mutlak hayr* kapsamında değerlendirilir ki şartlar ne olursa olsun, kime göre olursa olsun hiçbir koşulda değişmeyen üstünlüğü ifade eder. İkinci olarak *mukayyet hayr* gelir ki bu, zamana, mekâna, kişiye göre değişen hayrı ifade etmektedir.⁵

Kur’an’da 176 kez kullanılan *hayr* kelimesi, farklı anlamlara sahiptir. Yer aldığı ayetler ve onların bağlamları nazarı itibara alındığında şu anlamlara geldiği söylenebilir: Vahiy, iyilik, malk-mülk, güzel ahlak, nimet, lütuf, üstünlük, bolluk, refah, ganimet payı, salih amel, iman, İslam, hak-hakikat, zafer ve olumlu kanaat.⁶ Görüldüğü üzere Kur’an’da zikredilen her *hayr* kelimesi ism-i tafdil anlamını ifade etmemektedir. Konuya dair es-Saff 61/11. ayetindeki *hayr* kelimesini örnek olarak verebiliriz. Ayette söz konusu edilen karlı bir ticaret, Allah’a ve elçisine yürekten inanma, mallarla ve canlarla Allah yolunda cihad etme olarak izah edildikten sonra “Eğer bilerseniz bu sizin için hayırlıdır.” denilmektedir. Bu ayetteki *hayr* kelimesi, diğer birçok ayette olduğu gibi “daha hayırlı” anlamında değil, “mutlak iyi/hayırlı” manasında bir isimdir.⁷

Hayr kelimesinin anlamları biri her türlü maddi-manevi nimetler, diğeri de her türlü ahlaki tutum ve davranışa ait değerler olmak üzere iki kategoride değerlendirilebilir.⁸ Mesela *hayr* kelimesi, Allah’ın kullarına özel nimeti olan Kur’an/vahiy yerine kullanılmıştır. Bu bağlamda en-Nahl 16/30. ayetini örnek verebiliriz: “Müminlere, ‘rabbiniz size ne indirdi?’ denildiğinde ‘hayr indirdi’ derler.” Bu ayetteki *hayr* kelimesi Kur’an/vahiy olarak tefsir edilmiştir.⁹ el-En’âm 6/158. ayetinde ise kelime, ibadet (salih amel) anlamında kullanılmıştır:

¹ Râğıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, t.y.), “hyr”, 160; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, thk. Abdullah Aliyyu’l-Kebîr (Kahire: Dâru’l-Maârif, ts.), “hyr”, 2/1298.

² el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhîtt*, thk. Mektebetu Tahkîki’t-Turâş fî Mu’essesetu’r-Risâle (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 2005), “hyr”, 389.

³ Lakîb b. Ya’mur, *Divânü Lakîb b. Ya’mur*, thk. ‘Abdulmu’id Hân (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle – Dâru’l-Emâne, 1971), 51.

⁴ Sellâme Abdullah el-Suveydî, *Şîru kabîleti Zübân fî cabiliyye*, (Katar: Matbûātu Câmiati Katar, 1987), 282.

⁵ İsfehânî, “hyr”, 160.

⁶ Damegânî, *el-Vucûb ve’n-nezâ’ir li’l-fâzi Kitâbillâhi’l-‘Azîz*, thk. Muhammed Hasen Ebû’l-‘Azm ez-Zefitî (Kahire: Vizâratu’l-Evkâf, 1995), I/299; İbnü’l-Cevzî, *Nuzbetu’l-a’yuni’n-nevâzir fî ‘ilmi’l-vucûb ve’n-nezâ’ir*, thk. Muhammed ‘Abdulkerîm Kâzım er-Râdî (Beyrut: Mu’essetu’r-Risâle, 1984), 285-289.

⁷ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnisiyye, 1984), 28/195.

⁸ Mustafa Çağrıçı, “Hayır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 19 Aralık 2022).

⁹ Bk. Kurtubî, *el-Câmi’ li’l-ahkâmî’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Dımaşk: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1433/2013), 12/4318; İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve’t-tenvîr*, 14/141.

“...Allah'ın azabı geldiği zaman, daha önce iman etmemiş veya iman ettiği hâlde imanına yarasır bir iş (hayr) yapmamış kimseye o anki gerçek tövbe ve imanı hiçbir fayda sağlamaz.”

2. Hayr Kelimesinin Tamlama İçerisinde Allah'a Atfen Kullanıldığı İfadeler

2.1. Hayru'l-mâkirîn

“Hayru'l-mâkirîn” ifadesinde geçen *m-k-r* kökü sözlükte “aldatmak, hile yapmak suretiyle birinin amacına ulaşmasını engellemek” anlamında kullanılır. Allah'a nispet edildiğinde “kötüleri hilelerinden dolayı cezalandırmak, tuzak ve düzenlerini etkisiz hale getirmek” manasına gelir.¹⁰ Yine *mekr*, iyi niyetli ve dürüst davranışlı olmayan bazı kimselere dünya nimetlerinin bolca verilmesi ve dolaylı bir şekilde uhrevî sorumluluklarının arttırılması anlamında da kullanılmıştır.¹¹

Mekr kavramı yedi ayette Allah'a nispet edilmiştir. Bu ayetlerde özellikle Allah'ın inkârcıların peygamberlere ve inananlara karşı düzenledikleri hileleri tesirsiz hale getireceği ve sahiplerini cezalandıracağı bildirilmiştir.¹² Bu anlamda “insanın mekri” aldatmak, kandırmak, hile yapmak; “Allah'ın mekri” ise yaparı cezalandırması demektir.¹³ Nitekim Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'a izafe edilen *mekr* kavramı, inkârcıların Allah'a ve O'nun ayetlerine; Semûd kavminin Sâlih peygambere; Yahudilerin Hz. İsa'ya ve müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı tertipledikleri hile ve tuzakları takip etmekte olup hiçbir ayette *mekr* ibtidâen Allah'a nispet edilmemiştir. Bu durum “ilâhî mekrin” Cenâb-ı Hakk tarafından başlatılan bir eylem olmadığını, inkârcı, zalim ve münafıkların hile ve tuzaklarının onların aleyhine çevrilmesi şeklinde olduğunu gösterir.¹⁴

Bu doğrultuda Kur'an'da Allah'ın fiilleri hakkında geçen *mekr*, *keyd*, *bud'a*, ayrıca *istihza* ve *subriyye* (alay etme)¹⁵ gibi kavramların sözlük anlamlarının Allah'a izafe edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. *Mekr* özelinde ise ilgili ayetlerdeki bu kavrama verilebilecek mana, “hile ve tuzaklarının sonuçta sahiplerinin aleyhine dönmesi ve hile yapanların başvurdukları hileli yol sebebiyle Allah tarafından cezalandırılması” şeklindedir.¹⁶ Diğer bir deyişle “aynıyla veya benzeriyle cezalandırma” manası taşımaktadır.¹⁷

Mekrin hayr kelimesi ile kullanıldığı “hayru'l-mâkirîn” tamlaması Kur'an'da iki kere geçmektedir. Bunlardan Âl-i İmran 3/54. ayette Yahudilerin Hz. İsa'ya karşı kurduğu tuzağın; el-Enfal 8/30. ayette ise Müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı kurduğu tuzağın Yüce Allah tarafından boşa çıkarıldığı beyan edilmektedir. Ayetlerde zikredilen “hayru'l-mâkirîn” ifadesi ise onların tuzaklarının bertaraf edilmesini ve bizzat bu fiili gerçekleştirmeye yönelenlerin yaptıkları nedeniyle cezalandırılmasını ifade etmektedir. Tuzak kuranların aleyhine

¹⁰ İsfehânî, “mkr”, 471; Mütercim Asım Efendi, *Kâmûsü'l-Mubît Tercümesi* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), “mkr”, 3/2346.

¹¹ İsfehânî, “mkr”, 471; Seyyid Şerif el-Curcânî, *Kitâbu't-ta'rifât*, (Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1985), “mkr”, 245.

¹² el-En'âm 6/123-124; en-Nahl 16/26, 45; Fâtır 35/10, 42-43; el-Mü'min 40/45.

¹³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve i'râbuhu*, thk. Ali Cemaleddin Muhammed (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2003), 1/353.

¹⁴ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010), 1/40.

¹⁵ el-Bakara 2/14-15; et-Tevbe 9/79

¹⁶ Bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1433/2012), 2/281, 4/63.

¹⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 1/40, 2/314.

olacak şekilde ortaya çıkan durumları hem dünyada hem de ahirette gerçekleştirecek olan mutlak güç sahibinin Yüce Allah olduğu “hayr” ism-i tafdüli ile ifade edilmektedir.

“Hayru’l-mâkirîn” tamlamasının geçtiği ayetlerde ilgili kısım, incelediğimiz meallerde şu şekilde anlamlandırılmıştır:

S. Ateş: “*Tuzak kurdular, Allah da onların tuzaklarına karşılık verdi; çünkü Allah, en iyi tuzak kurandır.*” / “*Allah tuzak kuranların en iyisidir. (O, kendisine karşı tuzak kuranların tuzaklarını başlarına geçirir.*”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “*Tuzakları boşa çıkaranların en iyisi Allah’tır.*” / “*Allah plan kuranların en iyisidir.*”

Y. Işıcık: “*Allah (hainlere karşı) en iyi tuzak kurandır.*” / “*Allah, en iyi tuzak kuran/tuzakları en güzel şekilde boşa çıkarandır.*”

M. Öztürk: “*Tuzakları boşa çıkarmada Allah’ın eşi-benzeri yoktur.*” / “*Kötü hesap ve planları boşa çıkarmada Allah’ın üstüne yoktur.*”

S. Akdemir: “*Allah tuzak kuranların en iyisidir.*”

A. Şener vd.: “*Zira tuzakları en iyi boşa çıkaracak olan Allah’dır.*”

H. Karaman vd.: “*Allah, (tuzığa karşı) tuzak kuranların en hayırlısıdır.*”

M. Okuyan: “*Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.*”

Görüldüğü üzere -“*Tuzakları boşa çıkarmada Allah’ın eşi-benzeri yoktur.*” şeklindeki meal hariç- meallerin tamamında “hayr” kelimesi ism-i tafdüli olarak kabul edildiği için “en” ile lafzî çeviri yapılarak insanların gayri ahlaki tutum ve davranışı Allah’a isnat edilmiştir. Ayrıca ayetlerde beyan edilen karşılık verme fiili de doğrudan Yüce Allah’a isnat edilmektedir. Bu konuda bir dercelendirme söz konusu olmamalıdır. Belagat ve fesahatin zirvesinde bulunan Kur’an dilsel bir unsur olarak ism-i tafdüli formunu ve edebi bir özellik olarak müşâkele¹⁸ sanatını kullanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu sanatla ifade edilen ibareyi lafzî olarak değil, denmek istenen tarzda çevirmek gerekmektedir, zira mana ve mefhum ancak böyle ortaya çıkar.

2.2. Hayru’r-râzıkîn

R-*z-k* kökünden ism-i fâil formatında olan *râzık* Kur’an’da altı yerde zikredilmektedir. Bunlardan sadece biri yalın halde el-Hicr 15/20. ayette geçmektedir ki burada yeryüzünde bizzat Allah’ın rızkını temin ettiği canlılardan bahsedilirken insanların onlar üzerinde *râzık* olmadığı ifade edilmektedir.

Kelimenin kullanıldığı diğer beş ayette ise *hayr* ism-i tafdüli ile “hayru’r-râzıkîn” şeklinde zikredilmiştir. Bunlardan kronolojik olarak ilk geçtiği Sebe 34/39. ayette Allah’ın dilettiği kuluna rızkı genişleteceği dilediği kuluna da daraltacağı bununla birlikte insanın hayır yolunda harcadığı her şeyin karşılığının verileceği bu anlamda Allah’ın *râzık* olduğu beyan

¹⁸ Müşâkele, bir lafzın kendisi dışında ancak aynı bağlamda bulunduğu, diğer bir lafzı beyan etmek için onun yerine kullanılması anlamında bedî’ ilminde bir sanattır. Bu konuda geniş bilgi için bk. Sa’düddîn et-Teftâzânî, *Muhtasarul-sa’d*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beirut: Mektebetul-‘Asriyye, 2013), 392-393.

edilmektedir. el-Mü'minûn 23/72. ayette Allah'ın vereceği ecrin bütün dünyevî nimetlerden daha değerli olduğu ve bu anlamda Allah'ın *râzık* olduğu ifade edilmektedir. el-Hac 22/58. ayette hicret edip sonrasında bu yolda öldürülen ve ölen kimselerin nimetlerle mükâfatlandırılacağı ve bu bağlamda Allah'ın *râzık* olduğu beyan edilmektedir. el-Cum'a 62/11. ayette dünyalık arzular nedeniyle namazdan ayrılanlara bir uyarı olarak, Allah katında olanların dünyalık her şeyden daha hayırlı olduğu zikredildikten sonra Yüce Allah'ın *râzık* olduğu ifade edilmiştir. En son olarak el-Mâide 5/114. ayette ise Hz. İsa'nın *râzık* olan Allah'tan gökten bir sofraya indirmesi yönündeki duası zikredilmektedir. Neticede, ilgili ayetlerde Allah'ın takdiri ile kimine genişletilip kimine daraltılan nimetler, dünyada yapılan iyiliklere ahirette karşılık olarak verilecek nimetler, gökten mucizevî bir şekilde indirilen nimetler ifade edilirken bu nimetlerle ilişkili olarak Yüce Allah'ın "hayru'r-râzıkîn" olduğu zikredilmektedir.

Kur'an'da rızıkın yegâne yaratıcısı, dağıtıcısı, hikmeti gereği dilediğine dilediği kadar verenin Yüce Allah olduğunu belirten birçok ayet vardır.¹⁹ Yine Kur'an'da hayatini sürdürecekt hiçbir imkânâna sahip bulunmayan varlıklar dâhil olmak üzere yeryüzündeki bütün canlıların rızıkını verenin Allah olduğu vurgulu ifadelerle anlatılır.²⁰

Tüm bunlarla birlikte "rızık verme" olgusunun Allah'ın yanı sıra insanlara da isnat edildiğini görmekteyiz. Ancak insanlara nispet edilen rızık verme, mecaz anlamda kullanılmıştır. Zira insanların rızık vermesi, mutlak ve yegâne rızık veren Yüce Allah'ın verdiği rızık üzerinden gerçekleşmektedir. Bir başka anlatımla "insanların rızık vermesi" Allah'ın verdiği rızıkın dağıtımında aracı olmaları ile ilişkilidir.²¹

İnsanların bu anlamda rızık verici olmaları imkân dâhilinde olmakla birlikte özellikle "hayru'r-râzıkîn" tamlamasının kullanıldığı ayetlerin bağlamı²² ve Kur'an bütünlüğü dikkate alındığında *râzık* kelimesinin "mutlak anlamda rızık veren" manasında Allah'a isnat edildiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bu ayetlerde *hayr* ism-i tafdüli ile rızık verenler arasında bir derecelendirme değil mutlak olarak rızık verenin Allah olduğu vurgusu öne çıkmaktadır.

"Hayru'r-râzıkîn"de bu anlamın hangi oranda verildiğini görebilmek amacıyla ilgili mealleri şöyle sıralayabiliriz:

S. Ateş: "Sen rızık verenlerin en hayırlısın." / "Doğrusu Allah, rızık verenlerin en iyisidir."

Ö. Dumlu-H. Elmalı: "Sen, rızık verenlerin en iyisisin." / "Allah bizzat rızık verenlerin en hayırlıdır."

Y. Işıcık: "Sen rızık verenlerin en hayırlısın."

M. Öztürk: "Şüphesiz tek gerçek rızık verici sensin." / "Şüphesiz en güzel nimetleri veren Allah'tır."

¹⁹ Yunus 10/31; er-Ra'd 13/26; el-İsrâ 17/30; el-Kasas 28/82; el-Ankebût 29/62; er-Rûm 30/37; Sebe' 34/36, 39; Fâtır 35/3; ez-Zümer 39/52; eş-Şurâ 42/12; el-Mülk 67/21.

²⁰ Hûd 11/6; el-Ankebût 29/60.

²¹ İsfahânî, "rzk", 194; Muhammed b. Ali, eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007), 405.

²² Meallerde bağlamın dikkate alınması konusunda geniş bilgi için bk. Abdulkadir Karakuş, "Kur'an Meallerinde Bağlama Riayet Etmenin Önemi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4 / 1 (Nisan 2020), 93-116 .

S. Akdemir: “*Sen rızık verenlerin en hayırlısısın.*” / “*Allah, rızıklandırırların en iyisidir.*”

A. Şener vd.: “*Çünkü rızık veren yegâne varlık Sensin.*” / “*Şüphesiz en güzel rızıkları lütfeden Allah’tır.*”

H. Karaman vd.: “*Sen rızıklandırırların en hayırlısısın.*”

M. Okuyan: “*Sen rızık verenlerin en hayırlısısın.*”

“*Çünkü rızık veren yegâne varlık Sensin.*” ve “*Şüphesiz tek gerçek rızık verici sensin.*” meal-
lerinin dışında meallerin çoğunun yine literal olarak çevrildiğini okumaktayız. Bu meallere
göre “Allah’tan başka da rızık vericiler vardır” şeklinde bir anlamın ortaya çıkması kaçınıl-
mazdır. Bu tür çeviriler Allah’ın her bakımdan mutlaklığına hanel getirmesinin yanı sıra
Türkçe açısından da ilahi mesajı doğru yansıtmaması bakımından sorunludur, diye düşünü-
yoruz. O halde mealler de bu ilkeye uygun olmalıdır ki Allah’ın istediği gibi bir Allah tasav-
vuruna ve düşüncesine sahip olunsun. Aslında her Müslüman bilir ve inanır ki Allah’tan
başka hiçbir kimse rızık verme güç ve kudretine sahip değildir.

2.3. Hayru’l-fâsılın

İki şeyi birbirinden ayırma, kesme anlamına gelen *f-s-l* kökü,²³ Kur’an’da açıklama,
beyan etme;²⁴ hüküm;²⁵ süttten kesme²⁶ gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır. Yine bu kökten
türeyen *fâsıl* Kur’an’da sadece bir defa “hayru’l-fâsılın” şeklinde zikredilmiştir.²⁷

Fâsıl kelimesinin geçtiği el-En’âm 6/57. ayette Hz. Peygamber’in Rabbinden gelen
kesin bir delil/vahiy üzere olduğu ancak inkârcıların onu yalanladığı zikredildikten sonra
inkârcıların Hz. Peygamber’den acele istedikleri azabın onun elinde olmadığı, neticede
hükümün Allah’a ait olduğu ve O’nun sadece hak üzere hüküm verdiği beyan edilmektedir.
Ayette geçen *fâsıl* kelimesi, doğru yolda olan ile batıl yolda olanı ayıran, bunları ortaya çıkara-
ran, aralarında hüküm veren anlamında Allah için kullanılmıştır.²⁸ İnsanlarda olduğu gibi
birine yakınlığından, akrabalık ilişkisinden dolayı diğerinin hakkını gasp etme ya da hüküm
verirken rüşvet alma gibi bir durum söz konusu olmadığı için Allah’ın hükmünde hata ve
başkasına haksızlık olmaz.²⁹ Neticede Allah mutlak anlamda doğru hükmü verendir. Bu
konuda hiçbir kimse onunla kıyas edilemez.

Fâsıl kelimesinin “hüküm veren” anlamı kelimenin öncesinde geçen “ini’l-hukmi illâ
lillâh” ifadesi ile ilişkilendirilmektedir. Buradaki hüküm acele istenen azabın vukuu ile veya
günah ve sevap bakımından insanları birbirinden ayrılması ile ilgili olmaktadır.³⁰ Yine devam

²³ İbn Manzûr, “fsl”, 5/3422.

²⁴ Yusuf 12/111.

²⁵ ed-Duhân 44/40.

²⁶ el-Bakara 2/233.

²⁷ el-En’âm 6/57.

²⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 3/425; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, 2/207; Kurtubî, *el-Câmi’ li abkâmi’l-Kur’ân*, 8/400; Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2010), 2/83.

²⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 3/425.

³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, (Kâhire: el-Mektebetü’l-Tevfikiyye, 2008), 3/163; Mâverdî, *en-Nüket ve’l-uyûn* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1428/2008), 2/12; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr fi’l-ilmî’t-tefsîr* (Beyrut-Dımeşk: Mektebetü’l-İslâmî, 1984), 3/52.

eden ayetlerde gaybın anahtarlarının Allah'ın elinde olmasının zikredilmesi bu anlamları desteklemektedir.³¹

“Hayru'l-fâsılîn” ifadesinin Türkçe meallere yansımaları ise şu şekildedir:

S. Ateş: “O, (davayı çözüp) ayırdedenlerin en iyisidir.”

Ö. Dumlu-H. Elmalı.: “Haklı ile haksızın arasını en iyi ayıran O'dur.”

Y. Işıcık: “İşi en güzel sonuçlandırarak O'dur.”

M. Öztürk: “Doğru hüküm vermede Allah gibisi yoktur!”

S. Akdemir: “Çünkü O, karar verenlerin en iyisidir.”

A. Şener vd.: “En doğru hükmü veren O'dur.”

H. Karaman vd.: “O, doğru hüküm verenlerin en hayırlıdır.”

M. Okuyan: “O, doğru hüküm verenlerin en hayırlıdır.”

“Doğru hüküm vermede Allah gibisi yoktur?” mealinin dışındakiler Allah'tan başka “hüküm/karar verenler”in olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla bu çevirilerin problemleri olduğunu söyleyebiliriz. Doğru olduğunu kabul ettiğimiz meal ise ayeti Allah'ı merkeze alarak anlamlandırmıştır. Ayetin bağlamı da bu manayı destekler niteliktedir; zira bir an önce gelmesi istenilen azabın gelmesi noktasında Allah'tan başka hiçbir güç sahibi yoktur. Bir başka ifadeyle peygamber başta olmak üzere hiçbir kimse azabı getirmeyeceği gibi azabın vaktini de tayin edemez.

2.4. Hayru'l-hâkimîn

Hüküm veren, karar veren anlamında *hâkim* kelimesi Kur'an'da üç kere *hayr* kelimesi ile birlikte “hayru'l-hâkimîn” olarak, iki kere de “ahkemü'l-hâkimîn” şeklinde Allah'a atfen kullanılmıştır. “Hayru'l-hâkimîn” ifadesinin ilk geçtiği el-A'râf 7/87. ayette, Şuayb'in (a.s) kavminin bir kısmının, peygamberleri vasıtasıyla gönderilen gerçeğe inandığı, bir kısmının inanmadığı zikredildikten sonra Allah'ın vereceği hükmü beklemeleri ve hüküm konusunda Yüce Allah'ın “hayru'l-hâkimîn” olduğu ifade edilmektedir. Ayette özellikle Allah'ın inanan ile inanmayanların arasını ayırarak hükmünü vereceği beyan edilmektedir. Nitekim Yüce Allah, bu şekilde bir ayrımı yaparak başka bir ifadeyle müttakileri ödüllendirip kâfırları cezalandırarak insanlar arasında mutlak adaleti sağlayacak kudretin tek sahibidir.³² Ayette “hayru'l-hâkimîn” ifadesi, Yüce Allah'ın hükmünün, O'nun dışındaki hâkimlerin hüküm verirken bilerek veya bilmeyerek yaptıkları her türlü haksızlıktan uzak, mutlak bir adaleti içerdiğini beyan etmektedir.³³

“Hayru'l-hâkimîn” terkinin geçtiği Yûnus 10/109. ayette ise Hz. Peygamber'e Allah tarafından kendisine gönderilen vahye uyması ve müşriklerin eza ve cefalarına Allah'ın aralarında hüküm verinceye kadar sabretmesi emredilmektedir. Yüce Allah'ın bu durumda

³¹ Bk. el-En'âm 6/58, 59.

³² Bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/641; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/275; Beğavî, *Medâlimü't-tenzîl*, 2/151; İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr*, 3/230.

³³ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-tenvîr*, 8/251.

veyâne hüküm verici olduğu “hayru’l-hâkimîn” ifadesi ile zikredilmektedir. Aşağı yukarı bir önceki ayet ile aynı bağlama sahip olan ayet, burada da inananlar ile inkârcılar arasını ayırarak hükmü verecek olan Yüce Allah’ın mutlak adalet sahibi olduğuna işaret etmektedir.³⁴ Hüküm verenlerin *hayr* ile nitelenmesi, hakları teslim etmede adaleti tam sağlamaları ile ilişkilidir. Bu ayette ise zulüm edenlerin cezalandırılmasından kinayedir. Çünkü sabır emri, sabrın emredildiği kişinin mazlum olduğuna işarettir. Yüce Allah’ın “hayru’l-hâkimîn” olması ile de O’nun inkârcılara karşı müminlerin ve Resulünün yardımcısı olduğu beyan edilmektedir.³⁵

“Hayru’l-hâkimîn” terkihi Yûsuf 12/80. ayette de zikredilmiştir. Ayette Hz. Yûsuf, kardeşi Bünyâmin’i alkoyunca büyük kardeşin diğer kardeşlerine tepkisi aktarılmaktadır. Nitekim büyük kardeşin, Bünyâmin hakkında babalarına verdikleri sözü ve daha önce de Hz. Yûsuf’a yaptıklarını hatırlatarak babaları Hz. Yakub’un kendisine izin verinceye veya Allah kendisi hakkında bir hüküm verinceye kadar Mısır’dan ayrılmayacağını ifade ettiği zikredilmektedir. Ayette Allah’ın hükmü ise büyük kardeşin Mısır’dan çıkması veya kardeşi Bünyâmin’i orada bırakması ya da Bünyâmin’i tutanlar ile savaşarak ona kavuşması olarak açıklanmaktadır.³⁶

“Hayru’l-hâkimîn” ifadesinin meallere yansımaları ise şu şekildedir:

S Ateş: “O, hükmedenlerin en iyisidir.”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “O, hüküm verenlerin en iyisidir.”

Y. Işıcık: “O, hüküm verenlerin en hayırlıdır.” / “O’dur en iyi/en doğru hükmeden”

M. Öztürk: “Allah gereken hükmü tam yerinde ve zamanında verecektir.” “Şüphesiz Allah en doğru zamanda en doğru hükmü verendir.” “...en adil hâkim olan Allah...”

S. Akdemir: “O, hükmedenlerin en iyisidir.”

A. Şener vd.: “En iyi hüküm verecek olan Allah’tır.” “Allah, günü geldiğinde en doğru hükmü verecektir.” “...hakkında en doğru hükmü verecek olan Allah...”

H. Karaman vd.: “O, hükmedenlerin en iyisidir.”

M. Okuyan: “O, hüküm verenlerin en hayırlıdır.”

Bu meallerin çoğunun yine literal olarak çevrildiği ve Allah’a yönelik olan ifadenin anlam daraltılmasına uğratıldığı görülmektedir. İnsanlar da “hüküm verebilir” ancak hiç kimse Allah gibi hüküm veremez. Yukarıda da dikkat çekildiği gibi Allah’a ait isim-sıfatlar, nitelemeler ve yapıp-etmeler insanlarınki gibi algılanıp anlamlandırılmaz. Bir başka ifadeyle O’nun vahdaniyetine ve ulûhiyetine yaraşır bir şekilde ayetin tercüme edilmesi Allah’ın aşkınlığını zihinlere yaklaştırması açısından önem arz etmektedir. Kur’an anlaşılmaya çalışılırken onun Allah merkezli bir kitap oluşu her zaman zihinde canlı tutulmalıdır.

³⁴ Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 4/175.

³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 11/310.

³⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 4/488-489; Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl*, 2/372; İbnu’l-Cevzî, *Zâdu’l-mesîr*, 4/267.

Hangi hükmü, kime, neye, ne zaman vereceğini sadece O bilir ve O takdir eder. İlk iki ayetin muhtevası, peygamberlere gönderilen vahye insanların bir kısmının inanması, diğer bir kısmının ise inkârda direnmesidir. Buna göre Allah müminlerin kurtuluşuna, kâfirlerin de helak oluşuna dair hükmünü verinceye kadar beklemeleri istenmektedir. Lakin bu bekleme, kâfirler için aslında bir tehdit cümlesidir. Dolayısıyla peygamberlerin kendileri de konuya ilişkin karar verme hakkına sahip değildir. Hülasa dünyada da ahirette de her konuda olduğu gibi karar/hüküm verme yetkisi yalnızca Allah Teâlâ'ya aittir.

Yûsuf suresindeki ilgili ayete gelince, Hz. Yûsuf'un büyük ağabeyi, yıllar önce Yûsuf'a karşı yaptıkları haksızlıkları hatırlatarak babasının kendisine kardeşini almadan memlekete dönüş izni vermedikçe yahut mutlak adil hâkim olan Allah'ın kardeşini kurtarmasına dair hükmünü tecelli ettirmedikçe Mısır'dan ayrılmayacağını kesin bir dille ifade etmiştir. Burada ağabeyin Allah'ı yegâne hâkim olarak nitelemesi oldukça manidardır. Zira daha önceki tecrübelerinden kendi başlarına yaptıkları işlerden bir hayır gelmediğini anlamış olsa gerek. O bakımdan Allah'ın mutlak hüküm sahibi olduğunu yaşadığı olay karşısında dile getirmiştir.

Bu mülahazalara göre “Allah gereken hükmü tam yerinde ve zamanında verecektir.” şeklindeki mealin daha tutarlı ve doğru olduğunu söyleyebiliriz. Zira bu meal Allah'ın mutlaklığını ifade etmektedir. Nitekim Yüce Allah, mutlak adaletiyle kimin haklı kimin haksız olduğunu ortaya çıkaracaktır.

2.5. Hayru'l-fâtihîn

Açmak, başlamak anlamlarına gelen *f-t-b* kökünden türeyen *fâtih* kelimesi Kur'an'da sadece bir kere ve “hayru'l-fâtihîn” terkibi ile kullanılmıştır. Kelimenin geçtiği el-A'râf 7/89. ayet yukarıda bahsi geçen el-A'râf 7/87. ayetin devamı olarak Şuayb'ın (a.s) kavminden büyüklük taslayanların “ya bizim dinimize dönersiniz ya da seni ve seninle birlikte inananları memleketimizden çıkarırız.” tehdidi üzerine Şuayb'ın (a.s) onlara verdiği cevabı içermektedir. Ayetin son kısmında Şuayb (a.s) Rabbinden inananlar ile inanmayanlar arasında hüküm vermesini niyaz etmektedir. Bu ifadede “iftah” fiili hüküm vermek anlamında ve devamında gelen “fâtihîn” kelimesi ise hüküm veren anlamında kullanılmıştır.³⁷

Allah'a isnat edilen “hayru'l-fâtihîn” terkibi meallerde şu şekilde anlamlandırılmıştır:

S. Ateş: “*Sen (gerçekleri) aç(ığa çıkar)anların en iyisisin!*”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “*Sen, hüküm verenlerin en iyisisin.*”

Y. Işıcık: “*Sen gerçeği en iyi şekilde ortaya çıkaransın!*”

M. Öztürk: “*Sen en doğru zamanda en doğru hükmü verirsin.*”

S. Akdemir: “*Sen, hüküm verenlerin en iyisisindir.*”

A. Şener, vd.: “*Çünkü doğru hüküm veren ve gerçeği ortaya çıkaran yegâne varlık Sensin!*”

³⁷ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'an*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2006), 90; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 3/642.

H. Karaman vd.: “*Sen büküm verenlerin en hayırlısısın.*”

M. Okuyan: “*Sen büküm verenlerin en hayırlısısın.*”

H. Şuayb’ın Allah’ı nitelediği “ve ente hayru’l-fâtihîn” cümlesi -yukarıda görüldüğü üzere- meallerin çoğunda motamot tercüme edildiği için anlamın yeterince yansıtılmadığı kanaatindeyiz. Mevcut mealler içinde “*Çünkü doğru büküm veren ve gerçeği ortaya çıkaran yegâne varlık Sensin!*” şeklinde yapılan mealin Allah tasavvurunu yeterince yansıtması sebebiyle daha doğru ve Kur’an’ın ruhuna daha uygun olduğunu söyleyebiliriz. Zira peygamber olan Şuayb (as) bile elinden bir şey gelmediği için tek ve son mercii olan Allah Teâlâ’ya yakararak O’ndan kendisine inananlarla inanmayanlar arasında kesin ve keskin hüküm vermesini talep etmektedir.

2.6. Hayru’l-gâfirîn

Bağışlayan anlamında kullanılan *gâfir* kelimesi Kur’an’da iki kere Allah’a atfen kullanılmıştır. Günahı bağışlayan anlamında el-Mü’min 40/3. ayette “gâfiri’i-zenb” şeklinde kullanılan kelimenin diğer kullanımı el-A’râf 7/155. ayette “hayru’l-gâfirîn” şeklindedir. Bu ayette buzağıya tapınmaları nedeniyle Allah’tan af dilemek üzere Hz. Musa’nın İsrailoğullarından yetmiş kişiyi seçtiği ancak onların af dilemek yerine Allah’ı açıkça görmeyi talep etmeleri neticesinde şiddetli bir deprem ile sarsıldıkları ifade edilmekte ve bu ahval içerisinde Hz. Musa’nın “Bizi bağışla! Bize merhamet et!” şeklindeki duası aktarılmaktadır. Bu duanın sonrasında ise Yüce Allah’ın “hayru’l-gâfirîn” olduğu Hz. Musa tarafından beyan edilmiştir.

Bu ifadenin meallerde tercüme şekilleri ise şu şekildedir:

S. Ateş: “*Sen bağışlayanların en iyisisin!*”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “*Sen bağışlayanların en iyisisin.*”

Y. Işıcık: “*Sensin gerçek bağışlayan!*”

M. Öztürk: “*Çünkü sensin tek gerçek affedici.*”

S. Akdemir: “*Sen bağışlayanların en iyisisin!*”

A. Şener vd.: “*Çünkü sen çok bağışlayıcısın.*”

H. Karaman vd.: “*Sen bağışlayanların en iyisisin.*”

M. Okuyan: “*Sen bağışlayanların en hayırlısısın.*”

H. Musa’nın dilinden aktarılan ve Allah’a atfen kullanılan “hayru’l-gâfirîn” ifadesi, “*Sensin gerçek bağışlayan!*” ve “*Çünkü sensin tek gerçek affedici.*” şeklinde aktarılan meallerin dışındakiler maksadı tam olarak yansıtılmamaktadır. Evet, Kur’an’da insanların da birbirlerine karşı işledikleri olumsuz tutum ve davranışları sebebiyle affedilmeleri, bağışlanmaları Allah’ın insanlardan istediği bir ahlaki meziyettir. Hz. Yusuf’un, kardeşlerinin kendine yaptıklarını affetmesi, hakeza Hz. Peygamber’in pek çok kişiyi affetmesi yanında özellikle Mekke’nin fethinde Mekke müşriklerinin çoğunu affetmesi tarihin kaydettiği örneklerdir. “Affetmek, bağışlamak” dendiğinde din dilinde veya dini literatürde “günahların bağışlanması/affedilmesi” anlaşılır. Bu husus Kur’an’ın pek çok ayetinde dile getirilmekle birlikte “...

*günahları Allah'tan başka kim affedebilir ki?*³⁸ ayeti bilhassa dikkat çekicidir. Buna göre din açısından günah sayılan hususları affeden/affedecek yegâne mercii Allah'tır; aslında her mümin bunun böyle olduğunu bilir. Lakin meallerde bu vurgu nazarı itibara alınmadığı için eksiklikler ortaya çıkabilmektedir.

2.7. Hayru'r-râhimîn

Sözlükte acımak, bağışlamak, merhamet etmek anlamındaki *r-b-m* kökünden türeyen *râhim* “acıyan, şefkat ve merhamet eden” anlamındadır.³⁹ *R-b-m* kökü insanlar için kullanıldığında “yufka yürekli olmak, acımak, birinin üzüntüsüne ortak olmak, rikkat/incelik” gibi beşerî unsurları ihtiva ederken Allah için kullanıldığında “sonsuz merhametiyle lütuf ve ihsanda bulunan” anlamına gelir.⁴⁰ Nitekim bu kökten türeyen kelimeler Kur'an'da Allah'a, ilahî kitaplara, Hz. Peygamber'e ve insanlara atfen kullanılmıştır.⁴¹

R-b-m kökünden türeyen *râhim* kelimesi dört ayette “erhamu'r-râhimîn” iki ayette “hayru'r-râhimîn” şeklinde Allah'a atfen kullanılmıştır. *Erhamu'r-râhimîn*'in kronolojik olarak ilk geçtiği yer olan el-A'râf 7/151. ayette ifade, kendisinden sonra kavminin buzağıya taptığı gerçeği ile karşılaşan Hz. Musa'nın Rabbine yaptığı duada O'nun tek ve mutlak merhamet edici olduğunu beyan için kullanılmıştır. Yûsuf 12/64 ve 92. ayetlerde de Hz. Ya'kûb ve Hz. Yûsuf'un, el-Enbiyâ 21/83. ayette Hz. Eyyûb'un dilinden yine aynı anlamda Yüce Allah'ın merhametinin sınırsız olduğunu ifade etmektedir.

Râhim kelimesinin *hayr* ile birlikte kullanıldığı iki ayet de el-Mü'minûn sûresinde yer almaktadır. 109. ayette ifade, cehennem azabına duçar olmuş inkârcıların durumlarının tasvir edildiği bağlam içerisinde, inananların Rablerinin tek ve mutlak merhamet edici ve merhametinin sınırsız olduğunu ifade ederken inkârcıların onlarla alay etikleri hatırlatılmaktadır. 118. ayette ise Allah'tan mağfiret ve rahmet talebinde bulunulması emredilerek yine O'nun *hayru'r-râhimîn* olduğu vurgulanmaktadır. Bu iki ayette geçen *hayru'r-râhimîn* ifadesinin çevirileri ise şu şekildedir:

S. Ateş: “*Sen acıyanların en hayırlısısın.*”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “*Acıyanların en iyisi Sensin.*”

Y. Işıcık: “*Sen en iyi merhamet edensin!*” / “*Sen gerçek esirgeyen / gerçek merhamet edensin!*”

S. Akdemir: “*Çünkü Sen sevenler içinde en çok sevenisin!*”

M. Öztürk: “*Şüphesiz en büyük merhamet sahibi sensin.*”

A. Şener vd.: “*Merhamet edecek yegâne varlık Sensin.*” / “*Çünkü en büyük merhamet sahibi Sensin.*”

H. Karaman vd.: “*Sen merhametlilerin en üstünüsün.*” / “*Sen merhametlilerin üstünüsün.*”

³⁸ Âl-i İmrân 3/135.

³⁹ İbn Manzûr, “rhm”, 3/1611.

⁴⁰ İsfehânî, “rhm”, 191; Bekir Topaloğlu, “Rahmân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 19 Ocak 2022).

⁴¹ el-Bakara 2/64; Âl-i İmrân 3/159; el-A'râf 7/52, 154, 203; et-Tevbe 9/128; el-Enbiyâ 21/107; el-Hadîd 57/27.

M. Okuyan: “*Sen merhametlilerin en hayırlısınsın.*”

Rahmet, merhamet kullarda da olan fitri bir özellik olmakla birlikte Allah’ın engin rahmetine ve merhametine ulaşamaz. Rahmân-rahîm isim-sıfatlarıyla muttasıf olan, rahmetle muamele etmeyi kendisine ilke edinen, rahmeti gazabını geçen Cenab-ı Hakk’ın rahmeti ve merhameti zaman ve mekânla sınırlı değildir. İnançlarına, yaşam tarzlarına bakmayıp bütün insanları ve evreni kuşatıcı nitelikte olup rahmeti sonsuz merhameti sınırsızdır. İnsanlardaki rahmete, merhamete gelince, bu, zaman, mekân ve kişilerle sınırlıdır. Böyle olunca insandaki sınırlı olan rahmet, Yüce Allah’ın rahmetiyle asla kıyas kabul etmez. O halde Allah’a atfen kullanılan “hayru’r-râhimîn” ve “erhamu’r-râhimîn” gibi ayetleri mutlak olarak çevirmek Allah tasavvurunun dimağlara ve zihinlere doğru bir şekilde yerleşmesi açısından son derece önemlidir. Bu minvaldeki çevirilerin Kur’an’ın yerleştirmeye çalıştığı Allah tasavvuruna katkı sağlayıcı nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.

2.8. Hayru’l-vârisîn

“Herhangi bir akid bulunmadan bir mala sahip olmak, ölenin malından pay almak” anlamındaki *v-r-s* kökünden türeyen *vâris* “ölen kimsenin malını almaya hak kazanan kimse” demektir.⁴² Ayrıca Yüce Allah’ın isim-sıfatlarından olan *el-Vâris*, “tüm yaratılmışlara vâris olan, onların varlığının sona ermesinden sonra da var olan, sürekli ve bâkî olan, yeryüzündeki her şeyin mutlak ve gerçek vârisi olarak sonu bulunmayan” manasına gelir.⁴³

Vâris, Kur’an’da üç defa Allah’a;⁴⁴ üç defa da insana⁴⁵ atfen olmak üzere toplamda altı defa geçmektedir. Allah’a isnat edilerek kullanıldığı el-Kasas 28/58. ayette Allah’ın cezalandırması ile helak olan belde halkından sonra onlara vâris olacak kimsenin kalmadığı, bu nedenle oraların ıssız ve sahipsiz kaldığı beyan edilmektedir. Bununla birlikte ayette mülkün yegâne sahibinin Allah olduğu gerçeğine işaret edilmektedir.⁴⁶

el-Hicr 15/23. ayette ölüden diriyi diriden ölüyü çıkararak, yaşatan ve öldüren mutlak varlığın ve neticede yeryüzünde mevcut her şeyin hakiki sahibinin Allah olduğu ayetin sonunda “nahnu’l-vârisîn” ile ifade edilmektedir. Nitekim ecel geldiği zaman hiçbir varlık diri olmayacak, hepsi öldüğü için de Allah yeryüzünde her şeyin vârisi olacaktır.⁴⁷ Bu nedenle zaman ve mekân mukayyetliğinden müstağni tek, gerçek ve mutlak vâris Yüce Allah’tır.

el-Enbiyâ 21/89. ayette *vâris* ise *hayr* kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır. Ayette “hayru’l-vârisîn” ifadesi çocuğu olmayan Hz. Zekeriyâ’nın Yüce Allah’a övgüde bulunduğu duasında “her şey yok olduktan sonra dahi var olan” anlamında zikredilmektedir. Ayette geçen “hayru’l-vârisîn” kısmının tercümesi ise meallerde şöyle yer almıştır:

S. Ateş: “*Sen, vârislerin en iyisisin (her şeyim sana kalacaktır)*”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “*Sen varislerin en hayırlısınsın.*”

⁴² İsfehânî, “vrs”, 518; İbn Manzûr, “vrs”, 6/4808.

⁴³ İbn Manzûr, “vrs”, 6/4808.

⁴⁴ el-Hicr 15/23; el-Enbiyâ 21/89; el-Kasas 28/58.

⁴⁵ el-Bakara 2/233; el-Mü’minûn 23/10; el-Kasas 28/5.

⁴⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 6/42.

⁴⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 4/630.

Y. Işıcık: “Gerçi sen, vâris olanların en hayırlısın!”

M. Öztürk: “Gerçek vâris, yegâne ebedi varlık sensin.”

S. Akdemir: “Sen vârislerin içinde en iyi olanısın!”

A. Şener vd.: “Çünkü gerçek vâris (her şeyin mâlikî) Sensin.”

H. Karaman vd.: “Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin.”

M. Okuyan: “Sen vârislerin en hayırlısın.”

İnsanlar da bu dünyada ve ahirette vâris olma özelliğine sahiptir. Ölen birinin bıraktığı mal-mülkün varisleri olduğu gibi ahirette de Allah'ın razı olduğu imana, itaate, ahlaki güzelliklere ve özelliklere sahip olanlar, kısaca Allah'ın emir ve yasakları konusunda duyarlı olan kullar yine Allah'ın lütfu ve takdiri ile cennete vâris olabileceklerdir.⁴⁸ Bununla birlikte her şeyin yoktan yaratıcısı olması hasebiyle onların tek gerçek varisi tartışmasız Allah Teâlâ'dır. Bir başka ifadeyle dünyada da ahirette de mutlak vâris O'dur. Bunun böyle olduğu Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinden rahatlıkla tespit edilebilir.⁴⁹

Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde insanların vâris olması zaman ve mekânla sınırlı olduğu gibi Allah'ın takdirine ve lütfuna bağlıdır. Sonuç olarak insanların vâris oluşu hakiki olmayıp mecaz anlamda olup mutlak varis hiç kuşkusuz bütün bir varlığın yoktan var edicisi, hiçbir zaman ölmeyecek olan ve varlığı kendiliğinden olan Hayy, Kayyûm ve Bâkî gibi isim-sıfatlarıyla muttasıf olan âlemlerin rabbi Yüce Allah'tır. Bu izahata göre Allah'ın mutlak ve tek vâris olduğunu ifade eden meallerin daha doğru ve isabetli bir çeviri olduğunu söyleyebiliriz.

2.9. Hayru'l-münzilîn

N-ç-/ kökü bir yere inmek, yüksekte aşağıya inmek, konaklamak, ikram etmek gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁰ Kur'an'da beş defa zikredilen kelime sadece bir yerde Hz. Yûsuf'a⁵¹ diğer yerlerde ise Allah'a atfen kullanılmıştır.⁵²

Kelime kronolojik olarak ilk defa Yâsîn suresinde geçmektedir. Ayette üç elçi gönderilmesine rağmen inkârda direten ve şehrin diğer ucundan gelerek elçilere destek veren Allah dostunu katleden kavmin üzerine Allah'ın gökten bir melek ordusu göndermediği zira onların helaki için sadece bir tek sesin yeterli olacağı ifade edilmektedir.⁵³ Burada Yüce Allah tarafından bir azabın indirilip indirilmemesi *münzilîn* kelimesi ile ifade edilmiştir. Yine *münzilîn* kelimesi el-Ankebût 29/34. ayette de aynı anlamda kullanılmıştır.

el-Vâkı'a 56/69. ayette kelime, insanların içtikleri suya dikkat çekerek onu buluttan indirenin kendileri mi yoksa Allah mı olduğu hususunda düşünmeleri istenmektedir. Ayette suyun bulutlardan indirilmesi *münzilîn* kelimesi ile ifade edilmiştir.

⁴⁸ Meryem 19/63; el-Mü'minûn 23/10-11.

⁴⁹ Âl-i İmrân 3/180; Meryem 19/40; er-Rahmân 55/26-27; el-Hadîd 57/10.

⁵⁰ İsfahânî, “nzl”, 488; İbn Manzûr, “nzl”, 6/4399.

⁵¹ Yûsuf 12/59.

⁵² el-Mü'minûn 23/29; el-Ankebût 29/34; Yâsîn 36/28; el-Vâkı'a 59/69.

⁵³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/311.

Münzil kelimesinin *hayr* ile birlikte kullanıldığı ilk ayet Yûsuf 12/59. ayettir. Ayette Hz. Yûsuf, kardeşleri için erzakları hazırlattıktan sonra onlardan bir dahaki gelişlerinde diğer kardeşlerini de getirmelerini isteyerek kendisinin onlara tahılı fazla verdiğini hatırlatarak iyi bir ev sahipliği yaptığını beyan ediyor. Hz. Yûsuf kendisinin iyi bir ev sahibi olduğunu, misafirlerini en iyi şekilde ağırladığını ifade etmek için “hayru’l-münzilîn” ifadesini kullanmıştır.⁵⁴

Hayru’l-münzilîn ifadesinin Allah’a atfen kullanıldığı tek yer el-Mü’minûn 23/29. ayettir. Bu ayet Allah’ın Hz. Nuh’a tufandan sonra gemiden karaya ineceği zaman yapması istenen duayı kapsamaktadır. Allah’ın öğrettiği bu duada, Hz. Nuh’la birlikte gemiye binip selamete erişen müminlerin, tufandan sonra nereye yerleşeceklerini tam olarak bilen ve yaptığı her şeyi hikmetle yapanın Allah Teâlâ olduğu “hayru’l-münzilîn” tamlaması ile zikredilmiştir. Ayette geçen bu ifadenin meallere yansımaları ise şu şekildedir:

S. Ateş: “*Sen konuklayanların en hayırlıdır.*”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “*Sen indirenlerin en iyisisin.*”

Y. Işıcık: “*Sensin indiren / konuk edenlerin en hayırlısı!*”

M. Öztürk: “*...oraya en iyi şekilde erdirtirip yerleştirecek olan sensin.*”

S. Akdemir: “*Sen, indirenlerin en iyisisin!*”

A. Şener vd.: “*Yerleşilecek en iyi yeri bilen ve oraya en iyi şekilde ulaştıracak olan Sensin.*”

H. Karaman vd.: “*En uygun şekilde indirip yerleştiren sensin.*”

M. Okuyan: “*Sen (insanları uygun bir yere) indirilenlerin en hayırlıdır.*”

“Hayru’l-münzilîn” ifadesinin tercümesinde *münzilîn* kelimesinin “konuklayan, bir yere indirilen, indiren, konuk eden, bir yere yerleştiren” şeklinde çevrildiği görülmektedir. “Konuklamak”, Türkçede hem “konuk olmak” hem de “yemeğe çağırmak” anlamında kullanılsa da⁵⁵ yaygın bir kullanım olamaması ve iki manayı da ihtiva etmesi nedeniyle ayette geçen doğru anlamı ifade konusunda yetersiz kalmaktadır. Yine Allah’a atfen kullanılmasına rağmen kelimenin “bir yere indirilen” olarak çevrilmesi de uygun olmamaktadır. “Bir yere indiren, konuk eden, bir yere yerleştiren” şeklindeki çeviriler anlamı tam olarak yansıtması açısından daha uygundur. Nitekim ilgili ayette, Allah, gemiye binerek tarafını belli edenlerin nereye inip yerleşeceklerini en başından itibaren bilen kendisi olduğunu zihinlere yerleştirmek amacıyla bu duayı Hz. Nuh’a öğretmiştir. Zira Yüce Allah’tan başka hiç kimse hangi yerin yerleşmeye daha uygun olduğunu bilemez. Hz. İbrahim’in -Allah’ın izniyle- ateşten kurtulduktan sonra “*Ben rabbime, O’na rabatça ibadet edebileceğim bir yere gidiyorum. O bana mutlaka bir yol gösterecektir.*”⁵⁶ sözü de bu hususu destekler niteliktedir. Yine Hz. Peygamber’e de hicrete hazırlık sadedinde etmesi öğretilen “*Rabbim! Sen beni erişeceğim yere hayırlısıyla erdirtir; çıkacağım yerden de hayırlısıyla çıkmamı sağla. Bana kendi katından güç ve destek ver.*”⁵⁷ duası da bu minvalde ele alınabilir. Kısaca hicret vakti gelen peygamberin nereye gideceği, nerede ika-

⁵⁴ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 4/471.

⁵⁵ *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, “konuklamak” (Erişim 19 Ocak 2022).

⁵⁶ es-Sâffât 37/99.

⁵⁷ el-İsrâ 17/80.

met edeceği sadece her şeyin mutlak bilgisine sahip olanın elinde ve yetkisindedir. Bu nedenle “hayru’l-münzilîn” ifadesini “indiren/konuk edenlerin en hayırlısı/en iyisi” şeklinde bir kıyas eşliğinde değil de mutlak olarak anlamak Allah tasavvuru açısından son derece önemlidir. Bu yaklaşıma uygun olarak “*Yerleşilecek en iyi yeri bilen ve oraya ulaştıran yegâne kişi Sensin*” mealinin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

2.10. Hayru’n-nâsırîn

“Yardım etmek” anlamında *n-s-r* kökünden türeyen *nâsır* kelimesi Kur’an’da on bir defa zikredilmiştir. *Ve mâ lebum/lekum min nâsırîn* şeklinde geçtiği ayetlerde⁵⁸ dünyada ve ahirette Allah’a karşı inkârcıların yanında yer alacak hiçbir yardımcının olmadığı beyan edilmiştir. Kelimenin yalın olarak *nâsır* şeklinde geçtiği diğer üç ayette de Allah’a karşı inkârcıların yanında yer alacak hiçbir yardımcının olmayacağı vurgulanmıştır.⁵⁹

Müminler için inkârcılara karşı yegâne yardımcının Allah olduğunun beyan edildiği Âl-i İmrân 3/150. ayette “hayru’n-nâsırîn” ifadesi zikredilmiştir. İfadenin çevirisi ise şu şekildedir:

S. Ateş: “Yardımcıların en iyisi O’dur.”

Ö. Dumlu-H. Elmalı: “O, en iyi yardımcıdır.”

Y. Işıcık: “O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.”

M. Öztürk: “Zaten gerçek yardımcı da O’dur.”

S. Akdemir: “O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.”

A. Şener, vd.: “Yardım istenecek tek varlık O’dur.”

H. Karaman vd.: “O, yardımcıların en iyisidir.”

M. Okuyan: “O, yardımcıların en hayırlısıdır.”

Yardım etme, insani özelliklerin en önemlilerinden biridir. Öyle ki bu durum Allah’ın istediği bir şeydir. Buna rağmen insanın yardımı sınırlıdır. Hiçbir insan Allah gibi yardım edemez. Bununla birlikte Allah’ın diğer yardım edenler içinden bir yardım edici olduğu ayetin zâhiri/lafzî anlamından çıkarılabilir. Ancak Allah bundan münezzehtir. İnsanların yaygın kullanımını gereği söz/kelam, “hayru’n-nâsırîn” şeklinde gelmiştir.⁶⁰ Nitekim el-Fâtiha 1/5. ayetinde de yardımın sadece Allah’tan isteneceği özellikle vurgulu bir şekilde ifade edilmektedir. Yine birçok ayette bu durum açıkça beyan edilmektedir: “Yardımcı olarak Allah size yeter!”⁶¹ “Allah’a karşı size sahip çıkıp yardım edecek kimse yoktur.”⁶²

Bütün bu mülâhazalardan Allah’ın tek gerçek yardımcı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu çerçevede “Zaten gerçek yardımcı da O’dur”, “Yardım istenecek tek varlık O’dur” şeklindeki meallerin doğruyu yansıttığı söylenebilir.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/22, 56, 91; en-Nahl 16/37; el-Ankebût 25; er-Rûm 29; el-Câsiye 45/34.

⁵⁹ Muhammed 47/13; el-Cin 72/24; et-Târık 86/10.

⁶⁰ Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtîhu’l-ğayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1425-26/2005), 3/9-28.

⁶¹ en-Nisâ 4/45; el-Furkân 25/31.

⁶² el-Bakara 2/107, 120; el-Ankebût 29/22; eş-Şûrâ 42/31. Ayrıca bk. et-Tevbe 9/74, 116.

Sonuç

Hayr, kelimesi Kur'an'da sıklıkla kullanılan bir ifadedir. Kelime hem ism-i tafdil olarak birden fazla şey arasında karşılaştırma yapmak amacıyla kullanıldığı gibi iman, İslam, mal, zafer anlamlarında bağımsız bir durumu ve nesneyi de karşılayabilmektedir. Farklı ve cihlere sahip olan bu kelimenin anlamı, Kur'an bütünlüğünden ve geçtiği ayetin bağlamından hareketle tespit edilebilir.

Hayr kelimesi mutlak ve mukayyet olmak üzere iki anlam ifade etmektedir. Kâdir-i Mutlak olan Yüce Allah için kullanıldığı zaman ifade mutlaklık beyan etmektedir. Çünkü O'nun hiçbir fiilinde bir eksiklik, noksanlık mevcut değildir, O tüm bunlardan münezzehtir. Yine O'nun eşi ve benzeri bulunmadığı için de hiçbir varlık onunla kıyas edilemez. Bu bağlamda "*hayr* + ism-i fâil" şeklinde formüle edebileceğimiz ve Allah'a atfen kullanılan terkiplerde *hayr* kelimesi, bir kıyaslamayı ifade etmemekte aksine mutlak anlamda yetkinliği ve üstünlüğü ihtiva etmektedir. Bu şekilde bir anlamın Kur'an'ın ortaya koyduğu Allah tasavvuru bakımından daha doğru ve tutarlı olacağını söyleyebiliriz.

Hayr kelimesinin yer aldığı ilgili tamlamaların meallere yansımalarının farklılık gösterdiği görülmüştür. Aynı mealde dahi ifadenin muhtelif ayetlerde -aynı bağlama sahip olduğu halde- farklı çevirilere sahip olduğu mülahaza edilmiştir. Neticede *hayr* kelimesinin yer aldığı ilgili tamlamaların, eşi ve benzeri bulunmayan Allah'ın sıfat ve fiillerindeki mutlaklığı göz önünde bulundurularak hiçbir varlık ile kıyas edilmeksizin çevrilmesi gerekmektedir. Ancak çoğu mealde bu anlam nüansına dikkat edilmeksizin lafzî çeviriye aşırı bağlılıktan kastedilen mananın göz ardı edildiği görülmektedir.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazarlar / Authors

Havva Özata– Zülfikar Durmuş

Finansman / Funding

Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması / <i>Conceiving the Study</i>	: HÖ (%40), ZD
(%60)	
Veri Toplanması / <i>Data Collection</i>	: HÖ (%50), ZD
(%50)	
Veri Analizi / <i>Data Analysis</i>	: HÖ (%50), ZD
(%50)	

Makalenin Yazımı / *Writing up* : H (60%), ZD
(40%)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / *Submission and Revision* : H (60%), ZD
(40%)

ıkar atışması / *Competing Interests*

Yazarlar, çıkar atışması olmadığını beyan ederler. / The authors declare that they have no competing interests.

Kaynakça

- Ayet Ayet Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)*. çev. Ömer Dumlu-Hüseyin Elmalı. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd. *Meâlimü't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2010.
- Çağrıçı, Mustafa. "Hayır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Ocak 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hayir#1>
- Damegânî. *el-Vucûb ve'n-nezâ'ir li elfâzi Kitâbillâhi'l-'Azîz*. thk. Muhammed Hasen Ebû'l-'Azm ez-Zefitî. Kahire: Vizâratu'l-Evkâf, 1995.
- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. Müsenna. *Mecâzu'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2006.
- el-Fîrûzâbâdî. *el-Kâmûsu'l-Mubît*. thk. Mektebetu Tahkîki't-Turâş fi Mu'essesetu'r-Risâle. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2005.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Âşûr. *et-Tabrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 8 Cilt. Kâhire: el-Mektebetü'l-Tevfikîyye, 2008.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Aliyyu'l-Kebîr. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.
- İbnu'l-Cevzî. *Nuzbetu'l-a'yuni'n-nevâzir fî 'ilmi'l-vucûb ve'n-nezâ'ir*. thk. Muhammed 'Abdulkerîm Kâzım er-Râdî. Beyrut: Mu'essetu'r-Risâle, 1984.
- İbnu'l-Cevzî. *Zâdu'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. 9 Cilt. Beyrut-Dımeşk: Mektebetu'l-İslâmî, 1984.
- Karakuş, Abdulkadir. "Kur'an Meallerinde Bağlama Riayet Etmenin Önemi". *Tefsîr Araştırmaları Dergisi* 4 / 1 (Nisan 2020), 93-116.
- Kur'an Meal-Tefsîr*. çev. Mehmet Okuyan. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Kur'an Meâli*. çev. Yusuf Işıcık. Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2010.
- Kur'an-ı Kerim Mealî Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. çev. Mustafa Öztürk. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Kur'an-ı Kerim Mealî*. çev. Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrıçı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2020.
- Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Mealî*. çev. Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1433/2013.

- Lakît b. Ya'mur. *Dîvânu Lakât b. Ya'mur*. thk. 'Abdulmu'îd Hân. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle – Dâru'l-Emâne, 1971.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*. 17 Cilt. thk. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2010.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1428/2008.
- Mütercim Asım Efendi. *Kâmûsu'l-Mubît Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Râgıb, el İsfehânî. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-ğayb*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1425-26/2005.
- Sellâme Abdullah el-Suveydî. *Şi'ru kabîleti Zübyân fî câbiliyye*. Katar: Matbûātu Câmiatu Katar 1987.
- Seyyid Şerîf el-Curcânî. *Kitâbu't-ta'rifât*. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1985.
- Son Çağır Kur'an*. çev. Salih Akdemir. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fetbu'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 8. Basım, 1433/2012.
- et-Teftâzânî, Sa'düddîn. *Mubtasaru'l-sa'd*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 2013.
- Topaloğlu, Bekir. "Rahmân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Erişim 19 Ocak 2022). <https://islamansiklopedisi.org.tr/rahman>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Erişim 19 Ocak 2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâlî*. çev. Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım. İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2020.
- Zeccâc, Ebû İshâk. *Meâni'l-Kur'an ve i'râbuhu*. thk. Ali Cemaleddin Muhammed. 5 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2003.